

סיקור מתקדמת

Dollar falls to record low

הזינו

מדיניות כלכלית מופקרת הולידה את המשבר הכלכלי הגדול של זרנו. כעת, נדרשים מנהיגי העולם להציג סדרים חדשים, שיחליפו את אלו שנקבעו באמצע המאה שעברה

DOW SHEDS 778 F

BLACK TUESDAY

Dow plummets as bailout fails House

WALL STREET CRASH!

נובמבר 2008

תוכן העניינים

דבר העורך 3
בדרך למטה

לופט געשעפט 4
מדיניות ממשלתית ופעילות ספקולטיבית מפילות כלכלות

מגבלות הכוח 8
רוסיה מאבדת גובה

הג'נוסייד השקט 11
אירופה ויפן נעלמות

ארץ גזירה 14
פרק שחור נוסף בתולדות קונגו

באוירה נינוחה 17
20 שאלות טריוויה

אין להעתיק, לשכפל או לצטט את כל המאמרים או את חלקם ללא אישור מפורש מבעלי האתר. הצעת מאמרים לפרסום או בקשות להוצאת חומר ניתן להפנות ל-editor@sikurmemukad.com

בשער: כותרות העיתונים בעת השפל הגדול ב-1929, ובחודשיים האחרונים
עיצוב השער: תמר בוסתן

דבר העורך

מאז פרץ המשבר הכלכלי הנוכחי, מצאו עצמם טובי המומחים נבוכים בשעה שניסו להסביר מה גרם למשבר ואיך אפשר יהיה לצאת ממנו. בתוך חודש וחצי, איבדו הבורסות ברחבי העולם סכום השקול ל-30% מהתוצר השנתי העולמי.

בארה"ב ובאירופה, הקצו כמעט 3 טריליון דולר בניסיון לייצב את השווקים, אך אלו רק תרמו לסערה. עד כמה תזויתי המשבר הנוכחי, תעיד העובדה ש-7 מתוך 12 הנפילות היומיות הגדולות בתולדות הדאו-ג'ונס וגם 5 מתוך 10 העליות היומיות הגדולות התרחשו בחודשיים האחרונים.

מנהיגי כלכליים בכל העולם קראו לקיים ועידה דוגמת ברטון וודס, אותה ועידה שהתכנסה לקראת סיום מלחמת העולם השנייה ובה הונחו היסודות למערכת הכלכלית העולמית שהחזיקה כמעט שלושה עשורים. ועידת החירום תתכנס ב-15 בנובמבר בושינגטון.

מי שנפגעה אולי באופן הקשה ביותר מהמשבר הכלכלי היא רוסיה, שם השלימה הבורסה צניחה של 80% בין מאי לאוקטובר. רוסיה, שבשנים האחרונות ביססה את שיקומה המדיני והכלכלי על ענפי הנפט והגז, התעוררה למציאות והכירה, כך נראה, במגבלות כוחה.

לצד ההתמקדות במשבר הכלכלי, בחרנו להתייחס לנושאים נוספים. הראשון הוא המשבר החדש המתהווה על הגבול למוד-הסבל בין קונגו לרואנדה, משבר שכבר עקר בשנה האחרונה למעלה ממיליון בני אדם מבתיהם. את הנושא השני שצפוי לתפוס כותרות בשנים הקרובות אנו מכנים "הג'נוסייד השקט" – זוהי הנסיגה הדמוגרפית הצפויה בקרב למעלה מ-30 מדינות, שצפויות לאבד חלקים גדולים מאוכלוסייתן עד סוף המאה. כיצד ייתכן הדבר ומהן השלכותיו?

התשובות לכל אלו ועוד, בגיליון זה.

אלון לוי ויובל בוסתן
editor@sikurmemukad.com

לופט געשעפט

אלון לוי ויובל בוסתן

במשך כמה שנים הובילו המוסדות הפיננסיים בארה"ב, בגיבוי הממשל, מדיניות כלכלית ליברלית. מה שהחל בניסיון לעודד צמיחה, התרסק בתרועה רמה בתחילת ספטמבר השנה. שורה של מוסדות פיננסיים ותיקים הגיעו אל סף פשיטת רגל, שעה שהמשבר התפשט אל כל רחבי העולם. באמצע החודש ייפגשו מנהיגי העולם בווינגטון, בניסיון לגבש דרך פעולה כלל-עולמית לעצירת המפולת.

הסאב-פריים. באותו היום ממש, בנק ההשקעות הגדול מריל לינץ' נמכר לבנק אוף אמריקה ב-50 מיליארד דולר, וענקית הביטוח AIG ביקשה סיוע חירום בהיקף של 40 מיליארד [3]. הבורסה האמריקנית הגיבה בירידות החדות ביותר מאז ה-11 בספטמבר 2001, וגררה את שאר הבורסות בעולם אחריה.

סיוע חירום חסר תקדים

ב-19 בספטמבר, הציג שר האוצר האמריקני, הנרי פולסון ג'וניור, תוכנית חירום לאומית אשר בבסיסה מתן ערבות ממשלתית למוסדות פיננסיים שהעניקו משכנתאות לנכסים שערכיהם צנחו. התוכנית המוצעת בישרה על ההתערבות הממשלתית הרחבה ביותר במשק האמריקני מאז ימי השפל הגדול ב-1929.

עלייה מתונה בריבית, החל ב-

2006, וירידה במחירי הנדל"ן

באזורים רבים בארה"ב יצרה

מציאות חדשה. המחירים צנחו

ולווים רבים איבדו את בטיהם.

במהלך 2007, עוקלו בארה"ב כ-

1.3 מיליון נכסים, עלייה של כ-

80% לעומת השנה הקודמת.

התוכנית גררה ביקורת בכמה היבטים – העלות הגבוהה למשלם המיסים, שנדרש, על פי המבקרים, לשלם על השגיאות שביצעו תאגידים פיננסיים, העובדה כי התוכנית המקורית ביקשה להפקיד את השליטה על הכסף בידי שר האוצר בלבד באופן שעשוי היה למנוע מבתי המשפט ומהקונגרס לקבל כל החלטה לגבי, וכוונת הממשל להזרים סכומי עתק למגוון גופים, ציבוריים ופרטיים, מבלי לדרוש אחוזי בעלות בהם. התוכנית גם עמדה בניגוד לתפיסת העולם הרפובליקנית, שהתנגדה באופן מסורת לכל התערבות ממשלתית במשק.

סמיכות המשבר לבחירות בארה"ב בוודאי שלא הקלה על מלאכת הממשל, על אף התמיכה שהביעו שני המועמדים לנשיאות בתוכנית. ב-29 בספטמבר, דחה בית הנבחרים את התוכנית ושלח את הבורסות ברחבי העולם לצלילה נוספת, החדה ביותר מאז יום שני השחור ב-1987. באירופה, החלו ממשלות בריטניה, צרפת, גרמניה, אירלנד, בלגיה ואחרות להתערב במשק הפנימי שלהן במטרה למנוע התמוטטות של בנקים גדולים.

נקודת הנחה כי במקרה הגרוע מבחינתם, ימכרו את הנכס הממושכן ברווח נאה, נוכח מחירי הנדל"ן הגואים. על מנת לעמוד בביקושי ההלוואות, גייסו בנקים אמריקנים כספים באמצעות מכירת אגרות חוב לגופים בינלאומיים וממשלות זרות. קריסה גלובלית הייתה רק שאלה של זמן.

עלייה מתונה בריבית, החל ב-2006, וירידה במחירי הנדל"ן באזורים רבים בארה"ב יצרה מציאות חדשה. המחירים צנחו ולווים רבים איבדו את בטיהם. במהלך 2007, עוקלו בארה"ב כ-1.3 מיליון נכסים, עלייה של כמעט 80% לעומת השנה הקודמת [2].

כתוצאה מכך, הגופים הפיננסיים שהעניקו מימון לבנקים למשכנתאות החלו להערים קשיים. צעד זה, שנועד להגן על הגופים המשקיעים בענף, חרף את גורלו – גופים שהעניקו משכנתאות נסגרו, מחירי הנדל"ן הוסיפו לרדת, ועימם ערכן של חברות בתחום זה. הירידה בענף הנדל"ן גררה בתורה ירידה בשעריהן של אגרות החוב והאמירה עוד יותר את הריבית שנדרשה מגופים מעניקי משכנתאות.

אזרחים רבים נותרו ללא יכולת לשלם את תשלומי המשכנתא שלהם, ונאלצו למכור את הנכסים שבעלותם במחירים נמוכים. פשיטות הרגל הרבות השפיעו גם על שוק העבודה ואיימו לדחוף למעלה את שיעור המובטלים, הנמוך בארה"ב מאשר ברוב מדינות המערב.

בין אוגוסט 2007 לאפריל 2008, הורדה הריבית מ-5.25% ל-2%, אך היה זה מאוחר מדי. עד אוגוסט 2008, הסתכמו הפסדי הבנקים מהמשבר בלמעלה מחצי טריליון דולר. בנקים החלו לקרוס אחד אחרי השני. ב-7 בספטמבר, הודיע הממשל על הלאמת שתי סוכנויות משכנתאות ענקיות, פרדי מאק ופאני מאי, במטרה למנוע את קריסתן.

ב-14 בספטמבר, חברת האחזקות ליהמן ברדרס הכריזה על פשיטת הרגל הגדולה בהיסטוריה, כשנקלעה לחובות בהיקף 613 מיליארד דולר בעקבות משבר

סניו 2008 ייזכר כתקופה הקשה ביותר לכלכלה העולמית מאז ימי השפל הגדול של סוף שנות ה-20 ותחילת ה-30 של המאה הקודמת. היעלמותו של ענף בנקאות ההשקעות האמריקני, הענף שנתן את הטון בקביעת המדיניות הכלכלית העולמית במשך שנים רבות, והלאמת חלק גדול ממנו הם אירועים שקשה להגזים במשמעות מרחיקות הלכת שלהם. סמיכותם למשברים המתמשכים בענפי המזון והנדל"ן ערערה את יסודות הכלכלה החופשית בעולם והובילה למיתון עולמי שאיים להפוך במהירות לשפל של ממש.

שורשי המשבר נעוצים דווקא בצעדי ההתאוששות ממשבר הדוט-קום בתחילת העשור. במטרה להתמודד עם המשבר ההוא, הוריד הבנק הפדרלי האמריקני את הריבית. אמצעי זה נועד להזרים כספים למשק ואכן, במהרה החלו הבנקים להציע הלוואות נדיבות בריבית נמוכה. המשק צבר תאוצה ושוק הנדל"ן נסק. בווינגטון ביקשו לרתום את התנופה ולהגדיל את מעגל הנהנים מהשפע. מוסדות פיננסיים שפעלו בפיקוח ממשלתי נדחפו על ידי הממשל להציע הלוואות בסיכון גבוה (סאב-פריים).

אך אליה וקוץ בה – העלייה במחירי הנדל"ן הקשתה על מספר גדול והולך של רוכשים פוטנציאלים לעמוד בעלותו של בית. בניסיון להתמודד עם התופעה, אימץ הממשל ב-2004 את חוק "מקדמת אפס", שהציע לבנקים ערבות ממשלתית על מנת שיציעו ללקוחות משכנתאות במימון של 100%, בריבית גבוהה יותר אמנם, אך ללא כל מקדמה או עלות מיידית [1].

החוק, שנועד להקל על בני השכבות החלשות לרכוש בתים, חולל משבר אשראי חריף. אמריקנים רבים רכשו מכל הבא ליד ובעיקר נדל"ן להשקעה. קונים ומוכרים עשו יד אחת על מנת להשיג עסקאות במימון מלא של הבנקים, מתוך הנחה כי במקרה והעסקה תיכשל יאבדו בית שעליו לא שילמו מלכתחילה.

הבנקים מצידם, המשיכו להלוות לאנשים בעלי יכולת החזר מפוקפקת, מתוך

עוד... אנחנו חייבים ליצור מערכת פיננסית בינלאומית חדשה לעידן הגלובלי – אנחנו חייבים ברטון-וודס חדש... בעוד שמייסדי ברטון-וודס ניסחו חוקים לעולם בו זרימת ההון הייתה מוגבלת, עלינו לקבוע חוקים חדשים לעולם עם זרימת הון גלובלית... עם מציאויות חדשות – משקים פתוחים ולא מוגנים, שווקים בינלאומיים ולא לאומיים, תחרות גלובלית ולא מקומית" [5].

ב-22 באוקטובר, הכריז נשיא ארה"ב בוש על כינוס ועידה בינלאומית באמצע נובמבר בושינגטון. לוועידה הוזמנו חברי קבוצת ה-G20. בוועידה צפויות להתקבל החלטות שתתוונה את הדרך לא רק לאופן בו ינסו המדינות המתועשות לצלוח את המשבר הנוכחי וגם תכונה מערכת בינלאומית חדשה, שתצמצם את הסיכוי למשברים דוגמת זה שהגיע לשיאו בספטמבר-אוקטובר 2008.

ההשפעה על המעצמות

המשבר הכלכלי של סתיו 2008, סיפק חומר למחשבה למנהיגי ארבע המעצמות הגדולות. עבור האמריקנים, שעמדו מאז סיום המלחמה הקרה הראשונה בפני קיתונות של ביקורת על אופן התנהלותם, ושמעו מנהיגים ממקומות שונים בעולם מייחלים לנפילתה של אמריקה, הייתה זו חצי נחמה והוכחה לעליונותה של הכלכלה האמריקנית על פני שאר העולם. נוכח עליונותם, הוטלה על האמריקנים המשימה לדחוף את העגלה מהבוץ, ולהבטיח את המשך נסיעתה.

אך המשק האמריקני, שהיה אחראי למחצית מהתוצר העולמי עם סיום מלחמת העולם השנייה ולשליש מהתוצר עם סיום המלחמה הקרה הראשונה, אחראי כיום "רק" לרבע מהתוצר העולמי, וחלקו בעוגה יורד משנה לשנה. המשבר הכלכלי שפרץ בספטמבר 2008, צפוי לפגוע באופן משמעותי בכלכלה האמריקנית.

הממשל האמריקני, שגזר על עצמו מסגרת תקציבית הדוקה מלבד בתחום הביטחון, התקשה לסייע במשבר. פרשנים פיננסים טענו כנגד הממשל כי התערבותו הייתה מאוחרת מדי, וכשזה התערב לבסוף, הדבר נעשה בגמגום שהגביר את אי הוודאות במקום להביא ליציבות. התוכנית לצמצום הגרעון נדחתה בזמן שתוכנית החירום הגדילה את הגרעון. חלק גדול ממנו נרכש על ידי ממשלות זרות.

ב-2007 הגיע שיעור האחזקות הזרות בחוב האמריקני לכ-25%, כמעט כפול משיעורו בסוף שנות השמונים. נכון לאוגוסט 2008, יפן מחזיקה בערביות

הנשיא בוש מתאם צעדי חירום עם סרקוזי ונשיא הנציבות האירופית, מנואל ברסו. צילום: הבית הלבן.

עבור האמריקנים, שעמדו מאז סיום המלחמה הקרה הראשונה בפני קיתונות של ביקורת על אופן התנהלותם, הייתה זו חצי נחמה והוכחה לעליונותה של הכלכלה האמריקנית על פני שאר העולם. נוכח עליונותם, הוטלה על האמריקנים המשימה לדחוף את העגלה מהבוץ, ולהבטיח את המשך נסיעתה.

במטרה למנוע התמוטטותם. בסך הכל, הסתכם הסיוע של מדינות האיחוד למוסדות הפיננסים ב-2.3 טריליון דולר, סכום השקול ל-13% מהתוצר השנתי של מדינות האיחוד.

במקביל, החלו להישמע ברחבי העולם קריאות לכינונה של מערכת פיננסית עולמית חדשה - "ברטון וודס 2". ביולי 1944, לקראת סיומה של מלחמת העולם השנייה, התכנסו נציגי 44 בעלות הברית המנצחות בעיירה ברטון-וודס בניו-המפשייר, ארה"ב, במטרה לתכנן מערכת מוניטארית בינלאומית ליום שאחרי המלחמה. 23 מדינות, שייצגו אז כ-75% מהסחר העולמי, חתמו על הגרסה הראשונה של ההסכם שהושג בוועידה. ההסכם הניח את היסודות למערכת שהתקיימה ברציפות עד תחילת שנות השבעים.

עם ההחמרה במשבר בסתיו 2008, היה ראש ממשלת בריטניה, גורדון בראון, לראשון שלא הסתפק באמירות כלליות. הוא אמר כי זוהי הזדמנות לבצע רפורמות שנדרשו זה זמן רב, ופרש את העקרונות הנחוצים למערכת העולמית החדשה, על פי תפיסתו:

"לפעמים צריך משבר כדי שאנשים יסכימו על מה שברור וצריך היה להיעשות לפני שנים, ולא יכול להידחות

הממשל הזדרז לבצע כמה שינויים בתוכנית במטרה להבטיח את קבלתה. שינויים אלו העלו את עלות התוכנית ל-800 מיליארד דולר, סכום השקול ליותר מחמישה אחוזים מהתוצר האמריקני השנתי ב-2007. התוכנית אושרה סופית בתחילת אוקטובר.

למרות אישורה, היא לא הפחיתה מהעצבנות בשווקים, שהמשיכו בצניחה חופשית. בין ה-1 בספטמבר ל-25 באוקטובר צנח שווי המניות בעולם ב-16.3 טריליון דולר, סכום השווה ל-30% מהתוצר העולמי במהלך 2007 [4]. הבורסות בארה"ב ובמדינות הגדולות באיחוד צנחו כולן בשיעורים שנעו בין 25% ל-35%. איסלנד הגיעה אל סף פשיטת רגל ונזקקה לסיוע חירום של קרן המטבע הבינלאומית. הונגריה, אוקראינה, סרביה ופקיסטן פנו אף הן לעזרת הקרן נוכח קשיי נזילות. ככל שהלך המשבר והחריף, התחזקה ההכרה כי רק פעילות מתואמת של הכלכלות המובילות בעולם תאפשר לפתור את המשבר מיסודו.

ברטון וודס 2

ב-13 באוקטובר, אירח נשיא צרפת סרקוזי את מנהיגי האיחוד האירופי לפגישת חירום. במהלכה, הסכימו מנהיגי האיחוד ללכת בעקבות האמריקנים, ולהזרים כספים למוסדות הפיננסיים

שעדיין סובל ממחלות ילדות לאחר עשרות שנים של ניוון ושחיתות.

גם בסין נפגעו מהמשבר. הכלכלה הסינית מושתתת על ייצוא אף יותר מאירופה, לאור העובדה כי המסחר הפנים-סיני עדיין בחיתוליו. מאחר ושותפות הסחר הבולטות של סין כארה"ב, אירופה ויפן נפגעו במידה רבה, גם בסין הרגישו בכך במהרה. אחרי שלושה עשורים של צמיחה שנתית בשיעור דו-ספרתי באחוזים, כולל כ-12% בשנת 2007, נערכים הסינים להאטה יחסית [7].

בשנים האחרונות, התחדדו הבדלי הגישות בין כלכלות הגוש הדמוקרטי, המשתדלות לפעול על פי כללי השוק החופשי, ובין כלכלות הגוש הריכוזי, אשר מנצלות את כללי השוק החופשי לטובתן. הסינים הקפידו לשמור על מטבע מוחלש ביחס לערכו הריאלי כדי להגביר את הייצוא, אולם תרמו בכך להחשת המיתון בכלכלות המערב, שהעבירו בתורן חלק גדול מהייצור שלהן למזרח, על חשבון מקומות עבודה ותוך יצירת גרעון מסחרי עצום. הרוסים היו לשחקנים הראשיים בקביעת מחירי האנרגיה.

בעוד שבתחום הגז הטבעי לא הייתה שאלה מיהו זה המשפיע על המחירים יותר מכולם, הרי שבתחום הנפט עיקר הפעילות הרוסית הייתה מאחורי הקלעים – בתיאום מחירים עם חברות אופ"ק, בשימוש בהפסקת שאיבת הנפט כדי ליצור מנוף של לחץ פוליטי על מדינות "סוררות", במעורבות בסכסוכים בעלי השפעה על מחירי הנפט דוגמת המשבר עם איראן ועוד. הרוסים מילאו אמנם את קופתם בדולרים ובאירו, אולם בעשותם כן האיצו את המשבר בקרב לקוחותיהם, ולא פחות חשוב מכך – גם את המוטיבציה המערבית למציאת חלופות.

מאבקי הכוח הנמשכים של המעצמות הגבירו את תסכולן של המדינות המתפתחות, שנתרו מחוסרות יכולת להשפיע על מהלך העניינים. מדינות רבות החלו להעדיף את סביבתן הקרובה על פני הזירה העולמית. בכל רחבי העולם הוקמו בשנים האחרונות מסגרות אינטגרציה רב-לאומיות, במטרה לקדם את המדינות הקטנות, ובחלק מהמקרים אף לשדרג את מעמדן המדיני. יתרה מכך, נראה כי הישנותם והחרפתם של משברים עולמיים הופכת את אופציית האינטגרציה האזורית להכרחית עבור מרבית המדינות המתפתחות.

מסגרות רב-לאומיות דוגמת האיחוד האירופי מסייעות למתן את השפעותיהן של שינויים חדים בשווקים, ולהקל על יציאה מהמשבר באמצעות שיתוף פעולה

ועידת ברטון וודס המקורית. צילום: ארכיון קרן המטבע.

ב-22 באוקטובר, הכריז נשיא ארה"ב בוש על כינוס ועידה בינלאומית באמצע נובמבר בווינגטון. לוועידה הוזמנו חברי קבוצת ה-G20. בוועידה צפויות להתקבל החלטות שתתוונה את הדרך לא רק לאופן בו ינסו המדינות המתועשות לצלוח את המשבר הנוכחי וגם תכוננה מערכת בינלאומית חדשה, שתצמצם את הסיכוי למשברים דוגמת זה שהגיע לשיאו בספטמבר-אוקטובר 2008.

את הבעיה במשותף במסגרת האינטגרציה האזורית. לצורך כך, הופנו משאבים רבים מצדן של הכלכלות העשירות לא רק לייצוב המשק המקומי, אלא גם לטובת סיוע ותמיכה בכלכלות המקרטעות. מנהיגי האיחוד, שהתמודדו במשך שנים עם משבר הזהות שלו, הבינו כי במאה ה-21 תוכל אירופה להישאר רלוונטית רק אם החברות באיחוד תמצאנה את הדרך לפעול בצורה הרמונית בכל הרמות, לא רק כמסגרת סחר משוכללת.

ברוסיה זכו להמחשה עד כמה מסוכנת תלות המשק בנפט ובגז טבעי. מחיקת 80% מערך המניות בתוך חודשים ספורים, העמידה בסימן שאלה את חוסנו של המשק הרוסי החדש, שהשתקם עד אז באופן מרשים בעידן פוטיין. השפעת המשבר על המשק הרוסי, לא באה לידי ביטוי אך ורק בפגיעה בשווקים הפיננסיים או בירידה ברווחים ממשק האנרגיה.

התנהלותה הביטחונית-מדינית של רוסיה מול הגוש הדמוקרטי, התנהלות שהגיעה לשיא במלחמה בגיאורגיה באוגוסט 2008, הבריחה משקיעים זרים רבים מהמדינה. בריחת ההון והמומחים הזרים הגיעה מוקדם מדי עבור המשק הרוסי,

בשווי של כמעט 600 מיליארד דולר (21% מסך האחזקות הזרות), סין מחזיקה בכ-540 מיליארד דולר (20%) ובריטניה, השלישית, מחזיקה בכ-310 מיליארד דולר (11%) [6]. הגדלת הגרעון הובילה, אם כן, להגדלת התלות האמריקנית בכסף זר בהיקפים חסרי תקדים. מבין אלו מדאיגה את האמריקנים סין, שבתרחיש בלהות אמריקני עשויה להפוך את איגרות החוב שבידה לנשק.

הוצאה בלתי מתוכננת של 800 מיליארד דולר, תקשה על ארה"ב להתמודד בזירה הכלכלית הבינלאומית מול מדינות מערביות אחרות שהחוב הלאומי שלהן עומד על כמחצית במושגים של חוב מול תוצר, ובוודאי מול מדינות כמו סין ורוסיה הנהנות מעודפים במאזן המסחרי, ביתרות מטבע חוץ ואשר החוב הלאומי שלהן אינו מכביד כלל על המשק המקומי.

באיחוד האירופי קיבלו תזכורת לעובדה כי הכלכלה האירופית תלויה באופן הדוק בכלכלה האמריקנית. בעוד שזו מתבססת על צריכה פרטית, הרי שהכלכלה האירופית מתבססת על ייצוא, בעיקר למשק האמריקני. העננה שהחלה מרחפת מעל הכלכלות הקטנות באיחוד, והחשש גם לפגיעה בכלכלות החזקות של אירופה, הובילה את פרנסי האיחוד לשאוף לפתור

Bailout vote fails; Dow dives

Bailout vote fails; Dow dives
Wall Street
worse than
after 9/11

record low

ALL STREET
PANIC

עם מדינות שכנות. אין זה פלא איפה, כי בכל מקום בעולם צצו בעשורים האחרונים מסגרות אינטגרציה שבמקרים רבים מטשטשות גבולות מדיניים.

הערות

1. Ronald D. Utt, "Congress's Risky Zero Down Payment Plan Will Undermine FHA's Soundness and Discourage Self-Reliance", The Heritage Foundation, 07/07/2004

2. "U.S. FORECLOSURE ACTIVITY INCREASES 75 PERCENT IN 2007", RealtyTrac.com, 29/01/2008

3. Andrew Ross Sorkin, "Lehman Files for Bankruptcy; Merrill Is Sold", New York Times, 14/09/2008

4. Steven Mufson and Blaine Harden, "Around the World, the Signs of Slowdown Spiral Outward", Washington Post, 25/10/2008

5. "World needs new Bretton Woods, says Brown", AFP, 13/10/2008

6. "Major Foreign holders of Treasury Securities", Department of the Treasury/Federal Reserve Board, 16/09/2008

7. "China's economic growth 'hard to predict'", China Daily, 25/10/2008

BLACK TUESDAY

THE STOCK MARKET CRASH OF 1929

ALL STREET CRASH!

מגבלות הכוח

אלון לוי ויובל בוסתן

ביחד, מחזיקות השלוש בכ-60% מעתודות הגז הטבעי בעולם. שלוש הגדולות, אליהן צפויות להצטרף אלג'יריה והרפובליקה הסובייטיות לשעבר במרכז אסיה, יכולות להשיג שליטה על ארבע חמישיות מעתודות הגז בעולם. לשם השוואה, המדינות החברות באופ"ק מחזיקות "רק" בשני שלישים מעתודות הנפט בעולם.

על אף היחסים הטובים בין מרבית החברות בקרטל החדש, נכונו לו עוד מבחנים רבים בטרם יהפוך דומיננטי כמו מקבילו בענף הנפט, וממספר סיבות. ראשית, בניגוד לתחום הנפט, מרבית המדינות המייצרות גז מובילות אותו בצינורות ישירות ללקוחות נוכח העלות הגבוהה של שילוח גז במצב נוזלי. מכאן, שמצאי הלקוחות של כל יצרנית גז מוגבל מסיבות גיאוגרפיות.

התקררות היחסים בין רוסיה לכמה מבנות בריתה לשעבר, ובראשן אוקראינה וגיאורגיה, הביאה את הקרמלין לאמץ קו חדש, בו לטיב יחסיה של כל מדינה השפעה מכרעת על המחיר אותו שילמה בעבור הגז הרוסי.

שנית, עלות התשתית הדרושה להזרמת הגז ממתקני הייצור ללקוחות, גבוהה באופן משמעותי מעלות אמצעי הובלת הנפט, משתנה באופן דרמטי בין קו צינור אחד למשנהו ומובילה במרבית המקרים להסכמי שיתוף פעולה ארוכי טווח בין היצרניות ללקוחותיהן. טבעם של קשרים אלו יקשו על היצרניות לתאם שינוי ברמת המחירים העולמית. שלישית, במרבית המתקנים אי אפשר להגביר את התפוקה כפי שמבצעות חברות אופ"ק על מנת להשפיע על המחירים בעיתות מחסור.

למרות מגבלות אלו, השליטה המוחלטת של חברות הקרטל בעתודות הגז הטבעי בעולם צפויה להוביל אותן לנסות לתאם מחירים ביניהן, לפחות בטווח הקרוב. כיצד יתפתחו הדברים משם קשה לדעת. כיצד תנהג רוסיה כשתבקש להעלות מחירים כאמצעי לחץ על אחת משכנותיה? האם מדינות מרכז אסיה, שכלכלתן מסתמכת לא מעט על רווחים ממכירת גז טבעי, תיאותרנה לפעול תחת מנגנון פיקוח רב-לאומי במקום לנסות לקבוע את המחירים בעצמן? התשובות לשאלות אלו ייקבעו במידה רבה לא רק את סיכוי הצלחתו של הקרטל, אלא גם

במהלך כהונתו כנשיא, התמקד פוטין בהלאמת חלקים מענף האנרגיה ובמינוף השליטה בשוק הגז הטבעי למטבע פוליטי. היה מי שהאמין כי השליטה בענף לבדה תספיק לבנייה מחדש של המשק הרוסי ולשדרוג מעמדה של רוסיה בעולם. המשבר הכלכלי של החודשים האחרונים הוריד את הרוסים אל הקרקע. לעת עתה, הסבירות להתמוטטות נוסח 1998 נמוכה, אך כך גם היכולת של רוסיה לשפר את מעמדה מעבר למה שכבר הגיעה אליו בשנים האחרונות.

נוכח מאמצי הגוש הדמוקרטי להשיג גז טבעי ממקורות אחרים והחלו לשקוד על פרויקט מתחרה – "הזרם הדרומי" (South Stream) שעתיד לעבור בתוואי דומה לזה של נבוקו.

במחצית הראשונה של 2008, חתמו הרוסים על הסכמי שיתוף פעולה עם המדינות שבשטחן צפוי לעבור הצינור – בולגריה, סרביה ויוון. ביולי, בצעד שנועד לקבור סופית את היוזמה האירופית, הציעו בגזפרום לאזרבייג'אן לרכוש את כל הגז הפנוי לרכישה במחירי השוק הגבוהים. במידה והמ"מ יסתיים בהצלחה, תפגע העסקה לא רק בפרויקט נבוקו האירופי, אלא גם בגיאורגיה, שפנתה לאופציה האזרית על מנת להימלא מאחזותה של גזפרום.

התוכנית הרוסית הייתה יעילה במיוחד – מן העבר האחד, ההסכמים לרכישת גז מטורקמניסטן, אוזבקיסטן וקזחסטן, ושיתוף הפעולה עם איראן, הקטינו את מצאי הגז הטבעי הפנוי לרכישה על ידי האיחוד האירופי. מן העבר השני, הגיעו ההסכמים עם המדינות בבלקן, אשר הקשו על פעילות של נבוקו באותן מדינות. אין תימה איפה, כי שורה של פרשנים בתחום הכריזו כבר כי רוסיה זכתה לניצחון מוחץ ב"קרב הצינורות" מול האיחוד האירופי [3].

אופ"ק של הגז

היקף ייצוא הגז מרוסיה, בתוספת עסקאות הענק שחותמה במרכז אסיה ובצפון אפריקה, הקנו לרוסיה ב-2008 השפעה ישירה על כ-40% מהגז הטבעי המיוצא בעולם ועל כמעט חצי מעתודות הגז. צריכת הגז הגוברת בעולם, הביאה את המדינות הדומיננטיות בענף לפעול להקמתו של קרטל גז טבעי. החל 2001, החלו המדינות הבולטות בתחום לדון באפשרות הקמתו של קרטל הגז בפורום ייצואניות הגז (GECF) [4].

באוקטובר 2008, אחרי שנים של דיונים, הגיעה ההכרזה הרשמית, כשאל רוסיה ואיראן הצטרפה קטאר הפרו-מערבית.

במשך שנים, מכרה רוסיה את הגז הטבעי לבעלות בריתה במחירים מוזלים. בזמן שבמערב אירופה נסקו המחירים מ-220 דולר לאלף מ"ק ב-2005 ל-500 דולר במחצית השנייה של 2008, הרפובליקות הסובייטיות לשעבר נהנו כולן מהנחות משמעותיות. התקררות היחסים בין רוסיה לכמה מבנות בריתה לשעבר, ובראשן אוקראינה וגיאורגיה, הביאה את הקרמלין לאמץ קו חדש, בו לטיב יחסיה של כל מדינה השפעה מכרעת על המחיר אותו שילמה בעבור הגז הרוסי.

באוקראינה, הוכפל המחיר לאלף מ"ק פי שמונה, מ-50 דולר ב-2005 ל-400 דולר כיום, בבלארוס פי ארבעה, במולדובה ובארמניה פי שלושה. בגיאורגיה, המסוכסכת ביותר עם רוסיה מבין הרפובליקות הסובייטיות לשעבר, הוכפל המחיר פי ארבעה בתוך שנתיים [1].

גיאורגיה, אשר חיפשה להשתחרר מהתלות בגז הרוסי, מצאה פתרון בדמות אזרבייג'אן. הרפובליקה הסובייטית לשעבר, שהתמודדה אף היא עם העלאת מחירים מצד גזפרום, החליטה להפסיק לרכוש גז מרוסיה ולהשקיע בפיתוח שדות הגז שבשטחה. במהלך 2007, כבר החלה בהכנות לייצא גז לגיאורגיה, במחירים נמוכים מאלו שדרשה גזפרום.

ניצול השליטה על מקורות האנרגיה לצורך לחץ פוליטי וכלכלי, מדיר שינה מקובעי המדיניות באיחוד האירופי, המהווה יעד ללמעלה מ-45% מהגז הטבעי המיועד לייצוא בעולם. שיעור זה מציב את מדינות האיחוד בעמדת תלות ביחס ליצואניות הגדולות ובראשן, כאמור, רוסיה. ב-2008, הייתה גזפרום אחראית לרבע מהגז הטבעי שהגיע לאיחוד האירופי. על פי התוכנית הרב-שנתית של התאגיד הרוסי, יגדל נתחו בעוגה האירופית לשליש עד 2015 [2].

במהלך 2006, החלו באיחוד האירופי לפתח את פרויקט "נבוקו" (Nabucco), שנועד להזרים גז טבעי לאירופה בנתיב "עוקף רוסיה" - ממרכז אסיה ומהמפרץ הפרסי. בקרמלין לא ישבו בחיובק רגליים

רגיש לשוק המחירים העולמי; ההתמקדות בביטחון באה על חשבון השקעות בתשתיות אזרחיות בתעשייה ובחקלאות; הצמיחה המהירה הובילה לבועת נדל"ן ולעלייה בלתי נשלטת ברמת המשכורות; המערכת הסוציאלית לא הייתה ערוכה למצב החדש וכמוה גם המערכת הבנקאית ברוסיה, שנותרה מאחור בשנות הגאות הכלכלית ולא הייתה בנויה לתמוך במשק בשעת משבר פיננסי, דוגמת זה שהתחולל בספטמבר-אוקטובר 2008.

ההתערבות הממשלתית בענפי האנרגיה התגברה בעידן פוטין – תאגידים הולאמו, חברות רוסיות הועדפו על פני חברות זרות במכרזים ואחרות נאלצו להיכנע לתכתיבי הקרמלין באופן ההתנהלות ובאיוש עמדות ההנהלה. כשחברה פעלה נגד האינטרסים הממשלתיים, היא זכתה לתגובה תקיפה מהממשל. ביולי 2008, תקף פוטין בחריפות את חברת הפחם מאשל (Mechel), על שמכרה בזול יותר לשוק העולמי מאשר לשוק המקומי. כשמכ"ל החברה היה חולה, הצהיר פוטין כי כדאי לו להחלים במהירות "או שנשלח לו רופא ונפתור את כל הבעיות". מיד לאחר ההצהרה-ספק-איום שהשמיע פוטין, צנח שווי החברה ב-5 מיליארד דולר [5].

החציון השני של 2008 היה הקשה ביותר שידעה רוסיה מאז עלה פוטין לשלטון. המתיחות עם הגוש הדמוקרטי, המלחמה בגיאורגיה, המשך ההתערבות הממשלתית במשק, הצניחה במחירי הנפט והמשבר הכלכלי שפרץ בספטמבר, פגעו ברווחי התאגידים הרוסיים והבריחו השקעות זרות מהמדינה בהיקף מדאיג. המדדים המובילים בבורסה הרוסית, שהגיעו לשיא במאי 2008, צנחו בתוך חמישה חודשים בכמעט 80%.

המשבר הכלכלי של 2008, אילץ את מקבלי ההחלטות ברוסיה בפרט ובמדינות יצואניות של נפט וגז טבעי בכלל, לבחון מחדש את התנהלותם. המחשבה כי המערב יוכל לעמוד בכל מחיר שייקבעו מחד, ומאידך שפגיעה במערב לא תגרור פגיעה במשקים השולטים במשאבי האנרגיה, הייתה שגויה מיסודה. כלכלה המתבססת על ייצוא, תלויה כמובן בשווקים אליהם היא מייצאת. העלייה הדרמטית במחירי הנפט והגז הטבעי, חיזקה את המצוקה הכלכלית שחשו בשנים האחרונות במערב וכשפרץ המשבר הכלכלי, הצריכה ירדה במהירות. משם, הדרך לירידה במחירי האנרגיה הייתה קצרה.

רוסיה של 2008, התמודדה עם מחיר המדיניות שהוביל פוטין במהלך כהונתו השנייה. בשנים אלו, הכנסותיה של

זפרום - סוגרים על אירופה מכל הכיוונים. צילום: האתר הרשמי.

היקף ייצוא הגז מרוסיה, בתוספת עסקאות הענק שחתמה במרכז אסיה ובצפון אפריקה, הקנו לרוסיה ב-2008 השפעה ישירה על כ-40% מהגז הטבעי המיוצא בעולם ועל כמעט חצי מעתודות הגז. צריכת הגז הגוברת בעולם, הביאה את המדינות הדומיננטיות בענף לפעול להקמתו של קרטל גז טבעי.

הגיא-פוליטית. המתיחות שלה עם המעצמות הדמוקרטיות דחפה את הרוסים להגדיל את ההשקעה בביטחון ובכל אמצעי בעל חשיבות בזירה העולמית, משימור השליטה בשוק הגז ועד הרחבת מעגל הלקוחות של תעשיית הנשק הענפה.

מדיניות זו הולידה, כאמור, מספר יתרונות מיידיים, אך כפי שנזכרו הרוסים לדעת במהלך 2008, גם כמה חסרונות מדאיגים – המשק הרוסי הוסיף להישען באופן מוחלט על תעשיית האנרגיה ונותר

את מידת השפעתה של רוסיה על משק האנרגיה העולמי.

מגבלות הכוח

רוסיה מינפה את אוצרות הטבע שלה עד למקסימום במהלך כהונתו של פוטין. מאות מיליארדים זרמו לקופותיהם של תאגידי האנרגיה הלאומיים, הגאוה הלאומית שוקמה ובערי בירה רבות באירופה ובאסיה, שמו של פוטין גרם למנהיגים להתכווץ בכיסאם. רוסיה כמדינה שבה להיות דומיננטית בזירה

רוסיה ממכירת נפט, גז טבעי ונשק זינקו, אך התשתיות האזרחיות נותרו מאחור; הרווחים מענפי האנרגיה סייעו לחסל את החוב החיצוני, אך לא נעשו מאמצים להפחית מתלות המשק במגוון מצומצם כל כך של מוצרים לייצוא; רוסיה התעמטה בתדירות גוברת עם המעצמות הדמוקרטיות, אך לא ביססה אלטרנטיבה ראויה בזירה הגיאוגרפית-פוליטית מלבד היותה אנטי-מערבית.

האתגר הניצב בפני רוסיה בשנים הקרובות הוא אולי המורכב ביותר מבין אלו הניצבים בפני המעצמות הגדולות. על מנת להישאר דומיננטית כשהייתה, בקרמלין יהיו חייבים לבסס את הדומיננטיות שלהם בתחום הגז, לפתח ולייעל את תהליכי כריית מגוון המחצבים העשיר שבשטחם, ולבצע רפורמות מרחיבות במערך הסוציאלי של המדינה, שצפוי להתמודד בשנים הקרובות עם עלייה במספר הקשישים.

מעל הכול, יידרשו מנהיגי רוסיה לעצב דוקטרינה חדשה בתחום יחסי החוץ. זו תצטרך להתמקד בעיצוב מערכת יחסים משותפת אינטרסים עם מדינות אחרות בגוש הריכוזי מעבר להתמודדות מול אויב משותף. הצלחתה של מדיניות זו תקבע במידה רבה לא רק את סיכויי הישרדותה של רוסיה בשורה הראשונה של המעצמות בעולם, אלא גם את מידת הצלחתו של הגוש הריכוזי בעולם.

הערות

1. עוד על הנסיקה במחירי הגז למזרח אירופה, במאמר "הקרמלין בע"מ", בגיליון ספטמבר 2007 של סיקור ממוקד.
2. "Gazprom sees record EU gas prices", BBC News, 08/09/2008
3. עוד על קרב הצינורות, במאמר "תקדים קוסובו", בגיליון מרץ 2008 של סיקור ממוקד
4. "NATO: Russia may become 'OPEC for natural gas'", United Press International, 15/11/2006
5. Shaun Walker, "Now financial crisis takes toll in Russia", The Independent, 17/09/2008

הג'נוסייד השקט

אלון לוי ויובל בוסתן

רוסיה הגדולה קטנה

קרוב ל-150 מיליון בני אדם חיו ברוסיה בסוף העידן הקומוניסטי. כשקרס לבסוף הגוש הקומוניסטי ורוסיה נכנסה לחורף כלכלי בן למעלה מעשור, החלה אוכלוסיית המדינה להתמעט באופן מהיר, בעיקר בשל הגירה אל מחוץ למדינה. כיום חיים ברוסיה כ-140 מיליון בני אדם. על פי התחזית, עד 2050 תפחת האוכלוסייה לרמה של 104 מיליון בני אדם, בדומה לתחילת שנות ה-50 של המאה ה-20.

אם התחזית תתממשה, הרי שבראייה כוללת כמות האוכלוסייה ברוסיה בשנים 1950 ו-2050 עתידה להיות זהה, אך החלוקה הפנימית שלה שונה לחלוטין – רוסיה של 2050 תהיה מבוגרת באופן משמעותי והטרוגנית יותר מבחינה אתנית.

התקררות היחסים בין רוסיה לכמה מבנות בריתה לשעבר, ובראשן אוקראינה וגיאורגיה, הביאה את הקרמלין לאמץ קו חדש, בו לטיב יחסיה של כל מדינה השפעה מכרעת על המחיר אותו שילמה בעבור הגז הרוסי.

נקודת אור אחת אליה מתייחסים הרוסים, היא העובדה כי נקודת השפל בשיעורי הילודה לפי שעה מאחוריה. בשנת 1999, חודשים ספורים לאחר פשיטת הרגל שלה, שיעור הילודה עמד על 8.27 ילדים ל-1000 נפש, אחד השיעורים נמוכים ביותר בעולם. ב-2007, בסוף תקופת נשיאותו של ולדימיר פוטין, כבר עלה השיעור לרמה של 11.3 ל-1000 נפש. עם זאת, שיעור זה נחשב עדיין נמוך ולא השתווה לשיעור התמותה הגבוה במדינה – 16 בני אדם ל-1000 נפש.

ממשלת רוסיה נטלה על עצמה להתמודד עם האיום הדמוגרפי באמצעות עידוד הילודה באמצעים כספיים ואחרים. על פי התוכנית הרוסיות, הירידה תיעצר ב-2020, ורוסיה תחזור לגדול עד 2025. רבים טוענים כי מדובר בתחזית אופטימית מדי עבור רוסיה, שבה, על פי ההערכות, מספר ההפלות גבוה ממספר הלידות – ב-2004 בוצעו 1.6 מיליון הפלות ברוסיה והתרחשו 1.5 מיליון לידות [2].

נתון זה מוסבר בסיבות כלכליות, אולם במידה והרוסים יצליחו להבטיח את

האויב הגדול ביותר לתרבות המערב נטול פנים. אין זה מחבל חגור בחגורת נפץ, גם לא גלי הגירה מהעולם השלישי או איום צבאי מצד מעצמות עולות. הירידה החדה בילודה בקרב מדינות אירופה ויפן, מאיימת להכחיד פשוטו כמשמעו מספר רב של תרבויות באירופה בתוך מאה שנה. האם מפנימות המדינות בסיכון את גודל האתגר והסכנה?

ניגריה כיום, המדינה השמינית הכי מאוכלסת בעולם.

מבין המדינות הני"ל, 13 עומדות לאבד למעלה מ-20% מאוכלוסייתן עד 2050. מדובר באסון דמוגרפי ממדרגה ראשונה עבורן. כבר כיום הן נמצאות במדרון תלול. בעוד כ-40 שנה הן תמצאנה עצמן במציאות שבה שיעור הקשישים באוכלוסייה יהיה גדול משמעותית ממספר הילדים, באופן שיקשה עליהן לבנות את החברה מחדש. הן תעבורנה משברים כלכליים קשים, אי שקט אזרחי ומאבק חריף על משאבים. האוכלוסייה הוותיקה תתקשה להתמודד עם אוכלוסיית מהגרים אשר תתפוס חלק גדול מהעמדות החשובות בחברה. התרבות המקורית תעמוד בפני סכנת היעלמות מוחשית ביותר.

בולגריה, אסטוניה, הונגריה, איטליה, יפן, רוסיה, סלובניה, אוקראינה, אוסטריה, בוסניה, ספרד, שוויץ וגיאורגיה הן המדינות במצב החמור ביותר לפי שעה. שמונה המדינות הקומוניסטיות לשעבר, הגיעו למצב שכזה לא מעט בשל השנים בהן חיו תחת משטר קומוניסטי.

המציאות החברתית במדינות אלה הכתיבה התמקדות במשפחות קטנות מצד אחד, בשל גורמים המשפיעים על ילודה נמוכה דוגמת השכלה גבוהה וחילון. גם לאחר המעבר לדמוקרטיה, רמת החיים במדינות אלה נותרה נמוכה מאשר במערב. שיעורי התמותה נותרו גבוהים, בזמן שהגירה שלילית זירזה את הפיחות המהיר באוכלוסייה.

חמש מדינות מערביות – איטליה, יפן, ספרד, אוסטריה ושוויץ, הציעו רמת חיים גבוהה עבור אזרחיהן וסדר יום אזרחי. ארבע מהן התמודדו בשנות ה-30 וה-40 של המאה שעברה עם לאומנות קיצונית. תגובת הנגד האנטי-לאומנית במדינות אלה, בעיקר באיטליה ויפן, היוותה גורם חשוב בהפחתת שיעורי הילודה באופן חד. גם גרמניה, מדינה נוספת בעלת עבר פאשיסטי, נמצאת במצוקה דמוגרפית והיא עתידה לאבד כ-14% מאוכלוסייתה עד 2050.

הירידה בשיעורי הילודה בעולם המערבי, היא תופעה ידועה מזה שנים. העלייה ברמת החיים, הובילה זוגות רבים להעדיף משפחה קטנה המאפשרת להשקיע יותר בכל נפש במשפחה. תופעת החילון בעולם המערבי, שהתגברה לאחר מלחמת העולם השנייה, תרמה רבות לתופעה זו. בה בעת, במדינות הנחשבות לשמרניות יחסית מבחינה דתית, כגון ישראל, ארה"ב ואירלנד, נותרו שיעורי הילודה גבוהים יחסית.

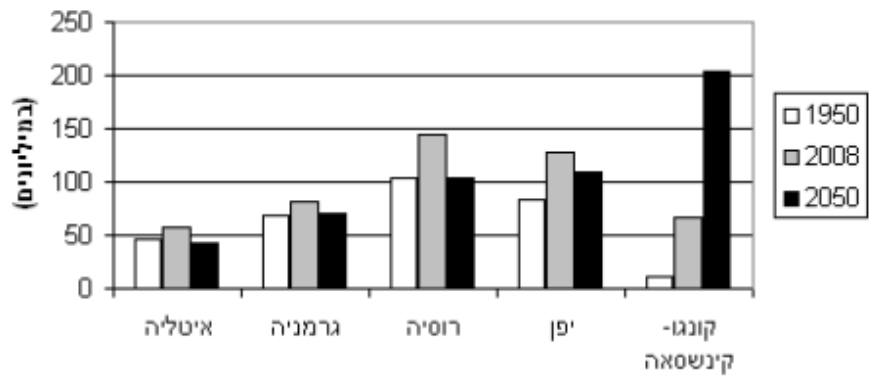
כיום, עשרות מדינות חוות ירידה שנתית בגודל האוכלוסייה שלהן. חלקן, מדינות בעולם השלישי, מציגות נתונים שליליים בשל סיבות הנחשבות לזמניות – משבר כלכלי קשה הגורם לתופעת פליטים ומהגרי עבודה במספרים נרחבים, תמותה גבוהה בשל מגיפות ועוד. במדינות אלה, שיעור הפרייון נותר גבוה משמעותית מהמספר המקובל כשיעור המינימום להבטחת התחדשות האוכלוסייה – 2.09 ילדים לאישה, ולכן מקובל להאמין כי מדינות אלה יעברו שינוי לטובה במגמת גידול האוכלוסייה שלהן בעתיד הקרוב.

מומחים בתחום מזהים כיום 34 מדינות, אשר מאבדות מאוכלוסייתן מדי שנה, ומגמה זו עומדת להתגבר. מבין אלו, 20 מדינות השתייכו בעבר לגוש הקומוניסטי ו-14 האחרות הן מדינות מערביות לכל דבר – 13 מדינות במערב אירופה והאחרונה היא יפן.

ניתן לקבוע כי מדינות אלו חוות תופעה של רצח עם שקט. איש אינו מנסה לבצע השמדה שיטתית בקרב אזרחיהן, אך שיעורי תמותה גבוהים משיעורי הילודה, ועל פי רוב גם שיעורי הגירה שליליים, גורמים לכך שמדינות אלה הולכות ומצטמקות מבחינת אוכלוסייתן [1].

מתוך 34 המדינות שבסיכון, רק יפן וקובה אינן נמצאות באירופה. בקבוצת מדינות זו חיים כיום 848 מיליון בני אדם. תחזית שמרנית של האו"ם, אומדות את אוכלוסיית המדינות האלה ב-2050 בכ-702 מיליון בני אדם, אובדן של 146 מיליון אנשים בתוך 42 שנה. לשם המחשה, מספר זה זהה לאוכלוסיית

שינויים בגודל האוכלוסייה

שהצביון הכפרי שלהן ייעלם כמעט לחלוטין, ומרחבים עצומים יישארו לא מיושבים. המשבר הכלכלי והירידה החדה בכמות האזרחים, יפגעו ביכולת המדינות השונות להגן על עצמם מבחינה ביטחונית. הן תיאלצנה להתמודד עם גידול בהגירה שיידרש בשל המחסור בידיים עובדות ופיקוח רופף יותר בגבולות, עניין שיגרום לאי שקט אזרחי.

רגשות לאומניים של חברות לאומיות אשר ימצאו עצמן בסכנה אמיתית לעתידן יתעוררו, ויובילו להקצנה פוליטית נוספת. כל המדינות הסובלות מהתמעטות האוכלוסייה באופן משמעותי, יהיו חשופות במהלך המאה הנוכחית לסכנה של מעבר למשטר דיקטטורי, ומדובר גם במדינות המערביות וזאת בעקבות ההקצנה הצפויה נוכח הבעיות הרבות שיצוצו – התמודדות עם אוכלוסיית מהגרים גדולה, ירידה בייצור הכלכלי, גידול בשיעורי העוני בעיקר בקרב קשישים, בעיות ביטחוניות וכו'.

מדינות כגון רוסיה, גרמניה, איטליה ויפן, המצויות כיום בצמרת הכלכלית והמדינית העולמית, יאבדו באופן הדרגתי ממעמדן העולמי, ויתירו את הזירה למדינות חדשות שהשתייכו בעבר לעולם השלישי כגון סין, הודו וברזיל.

באיחוד האירופי, רק ארבע מדינות אינן נמצאות בבעיה דמוגרפית – אירלנד, לוקסמבורג, קפריסין ומלטה. ארבעתן נהנות מדפוס ילודה שונים משאר היבשת. בסך הכל, צפויה אוכלוסיית 27 החברות הנוכחיות באיחוד האירופי להצטמצם ב-66.5 מיליון בני אדם עד 2050, ירידה של 13.5%. גם קרואטיה, המדינה הבאה בתור להצטרף אל האיחוד, סובלת מילודה נמוכה.

בהקשר זה יהיה מעניין לבחון את שאלת צירופה של טורקיה בעתיד לאיחוד האירופי. לו הייתה מצטרפת טורקיה היום לאיחוד, היו הטורקים מהווים 12.7% מאוכלוסיית האיחוד – המדינה השנייה הכי מאוכלסת באירופה אחרי גרמניה. ב-2050, יהיו הטורקים, לא כולל מהגרים החיים כבר כיום במדינות באיחוד האירופי, 18.9% מאוכלוסיית האיחוד האירופי, ויהיו למדינה המאוכלסת ביותר באיחוד. הצטרפותם לאוכלוסיית המהגרים המוסלמית לאירופה תגדיל את חלקה באוכלוסייה ל-20% לפחות.

פירוש הדבר הוא שהאיחוד האירופי ב-2050, יחד עם טורקיה, יתחלק בין הנוצרים והמוסלמים ביחס של 2-3 לטובת הנוצרים. מי שיבקש להסתכל עוד עשור נוסף קדימה, יגלה כי אירופה בעוד

אוכלוסיית בולגריה לשיא – כ-9 מיליון בני אדם חיו במדינה. רבע מאה לאחר מכן, חיים כיום בבולגריה כ-7.2 מיליון בני אדם ובמחצית המאה הנוכחית, ירד המספר ל-4.5 מיליון בני אדם. במלים אחרות, בתוך 66 שנים, תימחק מחצית מהאוכלוסייה הבולגרית.

ההגירה המוגברת של בולגרים – כמיליון בולגרים חיים מחוץ למולדת, שיעורי הילודה הנמוכים בקרבם לעומת שיעורי תמותה גבוהים יחסית, מצטרפים לילודה המוגברת בקרב המיעוט האתני הגדול ביותר בבולגריה – המיעוט הטורקי, אשר מהווה קרוב לעשירית מהאוכלוסייה וצפוי להגדיל את חלקו בשנים הבאות. אחת מתופעות הלוואי הראשונות לכך היא איבה לאומנית בולגרית כלפי המיעוט הטורקי, אשר באה לידי ביטוי בהצלחות האלקטוראליות של וולן סידרוב, מנהיג הימין הקיצוני בבולגריה אשר זכה לרבע מקולות הבוחרים בבולגריה במירוץ לנשיאות ב-2006.

אוקראינה וגיאורגיה נמצאות במצב חמור לא פחות מבולגריה. בשנת 1992 חיו באוקראינה 52.3 מיליון בני אדם. כיום חיים במדינה 46 מיליון בני אדם, ועד מחצית העשור, יהיו באוקראינה 30 מיליון בני אדם בלבד. בגיאורגיה, בה חיו ב-1992 כ-5.5 מיליון בני אדם, יחיו ב-2050 רק 3.2 מיליון בני אדם, ואף פחות במידה וחבלי המריבה אבחוזה ודרום אוסטיה ייפרדו ממנה.

ההשלכות

ההשלכות הנובעות מהמגמות הדמוגרפיות הללו רבות. בעתיד הנראה לעין, לא תוכלנה החברות השונות לתמוך בשיעור הקשישים הגבוה במדינה, והן תמצאנה עצמן בפני משבר כלכלי מתמשך. במקביל להתמעטות האוכלוסייה, נמשכת המגמה של מעבר אנשים מהכפר לעיר. מדובר במדינות

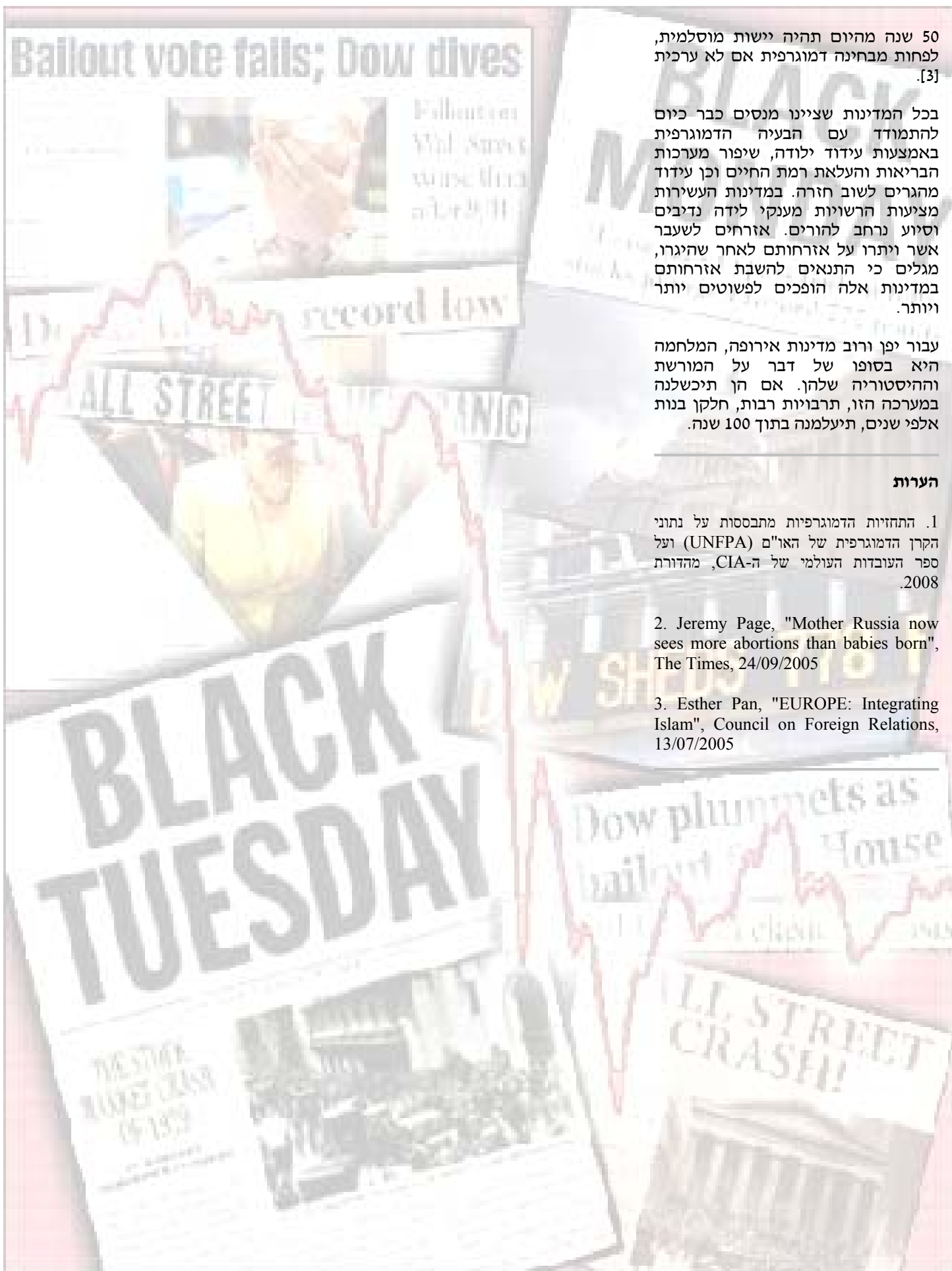
עתידם הכלכלי של אזרחיהם, ולמנוע כמחצית מההפלות, רוסיה תשוב לצמח. אחד העיוותים הדמוגרפיים האופייניים לרוסיה ולמדינות נוספות שהשתייכו בעבר לברה"מ, הוא הפער העצום בתוחלת החיים בין גברים לנשים. אשה רוסיה ממוצעת צפויה לחיות 14 שנים יותר מגבר רוסי. המציאות דומה גם בבלארוס ובאוקראינה, ובהפרשים קטנים יותר בקרב המדינות הבאלטיות. כחלק מהמאבק הדמוגרפי, צפויים הרוסים להתמקד בהגדלת תוחלת החיים בכלל, ובשיפור אורח חייהם של הגברים בפרט.

פתרון אחר למצוקה הדמוגרפית עשוי לבוא מכיוון הגולה הרוסית. זו מוערכת בהיקף של 20-25 מיליון בני אדם, והיא נוצרה בשל שתי סיבות עיקריות. הסיבה הראשונה הייתה מדיניות פיזור האוכלוסייה הסובייטית, בעיקר בימיו של סטאלין, אשר עודדה מעבר של רוסים אתניים לרפובליקות סובייטיות אחרות, כדרך לחזק את שליטתה של מוסקבה במדינה העצומה. שליש מבין הפזורה הרוסית חי כיום באוקראינה, וישנן קהילות גדולות גם בקזחסטן, בלארוס ובמדינות הבאלטיות.

סיבה שנייה למצוקה הדמוגרפית קשורה למשבר הכלכלי לאחר נפילת הגוש הקומוניסטי שכאמור הביא מיליונים להגר לארה"ב, ישראל, קנדה ולאיחוד האירופי. במידה והממשלה הרוסית תצליח ליצור חבילה של פיתויים עבור המהגרים, היא תוכל להשיב רבים מהם הביתה ולפצות במעט על שיעורי הילודה הנמוכים.

מדינות נעלמות

באופן יחסי, המדינה העומדת בפני האסון הגדול ביותר היא בולגריה – על פי תחזית האו"ם, עד שנת 2050 תצטמק המדינה בשיעור של 37%. ב-1984 הגיעה

50 שנה מהיום תהיה יישות מוסלמית, לפחות מבחינה דמוגרפית אם לא ערכית. [3]

בכל המדינות שציינו מנסים כבר כיום להתמודד עם הבעיה הדמוגרפית באמצעות עידוד ילודה, שיפור מערכות הבריאות והעלאת רמת החיים וכן עידוד מהגרים לשוב חזרה. במדינות העשירות מציעות הרשויות מענקי לידה נדיבים וסיוע נרחב להורים. אזרחים לשעבר אשר ויתרו על אזרחותם לאחר שהיגרו, מגלים כי התנאים להשבת אזרחותם במדינות אלה הופכים לפשוטים יותר ויותר.

עבור יפן ורוב מדינות אירופה, המלחמה היא בסופו של דבר על המורשת וההיסטוריה שלהן. אם הן תיכשלנה במערכה הזו, תרבויות רבות, חלקן בנות אלפי שנים, תיעלמנה בתוך 100 שנה.

הערות

1. התחזיות הדמוגרפיות מתבססות על נתוני הקרן הדמוגרפית של האו"ם (UNFPA) ועל ספר העובדות העולמי של ה-CIA, מהדורת 2008.

2. Jeremy Page, "Mother Russia now sees more abortions than babies born", The Times, 24/09/2005

3. Esther Pan, "EUROPE: Integrating Islam", Council on Foreign Relations, 13/07/2005

400,000. מספר ההרוגים הוערך ב-
45,000 בחודש [3].

בדצמבר, הכריזו נציגי ארה"ב, בורונדי, רואנדה ואוגנדה, כי יסייעו לממשלת קונגו-קינשסה במאבקם במיליציה של נקונדה. כוחות האו"ם אף תקפו באמצעות מסוקים את כוחותיו של נקונדה באזור העיר גומא והצליחו להרוג מאות מורדים במהלך התקיפה.

ימים ספורים לאחר מכן, הסכים נקונדה לשיחות שלום, ואלו נערכו בינואר 2008. לאחר שיחות שנמשכו שבועיים, הגיעו הצדדים להסכם הפסקת אש, במסגרתו התחייבו כוחותיו של נקונדה לסגת ולאפשר חזרתם של הפליטים והצבתו של כוח או"ם באזור, בתמורה לחסינות מתבטעות ורדיפה [4]. ההסכם עורר תקוות לשקט באזור, אך אלו התבדו בתוך ימים ספורים – ב-29 בינואר פרצו קרבות עזים בין הצדדים, שהחליפו האשמות ביניהם באשר לכישלון הסכם הפסקת האש.

המלחמה נמשכה חמש שנים והיו

מעורבים בה שמונה מדינות

ועשרות ארגוני גרילה. במהלך

המלחמה מתו כמעט 4 מיליון בני

אדם, מרביתם מרעב וממחלות,

ורבים אחרים נפלו קורבן למעשי

זוועה דוגמת אונס וקניבליזם.

באופן הולם היא נודעת גם בשם

"מלחמת העולם של אפריקה".

מאז נחתם הסכם הפסקת האש ועד אוגוסט 2008, רשמו פקחי האו"ם כ-250 הפרות של ההסכם. בספטמבר, העריכו סוכנויות הסיוע כי סך הפליטים באזור נאמד ב-1.2 מיליון בני אדם, שסבלו ממחסור במזון והיו נתונים למעשי ביזה ואלימות.

ב-26 באוקטובר, תקפו כוחותיו של נקונדה בסיס צבאי גדול באזור העיר גומא, והשתלטו על שמורת טבע סמוכה במטרה להופכה לביסי עבורם. למחרת, החלו מהומות ליד מתחם האו"ם באזור במחאה על אי-ההתערבות של הכוחות בנעשה. כוחות הצבא של קונגו שהוצבו באזור נתפסו לא מוכנים נוכח תקיפת המיליציה של נקונדה, ומרביתם נאלצו לסגת. אנשיו של נקונדה הוסיפו להתקדם לכיוון העיר.

קונגו, ארץ שסבלה אובדן של למעלה מ-10 מיליון בני אדם בתקופת השלטון הבלגי, ומיליונים נוספים מאז זכתה בעצמאות לפני קרוב ל-50 שנה, עומדת בפני אסון נוסף. הקהילה הבינלאומית מביעה רצון עקרוני לסייע, אולם על הקרקע מאות אלפים ממשיכים לנוס מבתיים. האם עומד להיכתב פרק שחור נוסף בתולדות אחת המדינות האומללות ביותר בעולם?

וממחלות, ורבים אחרים נפלו קורבן למעשי זוועה דוגמת אונס וקניבליזם. באופן הולם היא נודעת גם בשם "מלחמת העולם של אפריקה". שנה לאחר שהסתיימה, עדיין מתו באזור כאלף בני אדם מדי יום ממחלות ומתת-תזונה. ב-18 ביולי 2003, הביא כינונה של ממשלת מעבר לסיימה של המלחמה [1].

המיליציה של נקונדה

בשלהי האחרונים של מלחמת קונגו השנייה, התבלט בשורות הכוחות שסייעו לבני הטוטסי לורן נקונדה, אחד מוותיקי הלוחמים שנלחם נגד בני ההוטו מאז רצח העם ברואנדה. נקונדה הצטרף לצבא

הקונגולוי, וב-2004 היה לגנרל. זמן קצר לאחר שקודם, האשים נקונדה את נשיא קונגו-קינשסה, ג'וזף קבילה, בעידוד השנאה העדתית, ופרש מהצבא. נקונדה ונאמניו השתלטו על מחוז צפון-קיוו המאוכלס ברובו בבני הטוטסי, השוכן במזרח המדינה על הגבול עם רואנדה. אזור זה, ביחד עם מחוז דרום קיוו, היוו את זירת ההתרחשות העיקרית של מלחמות קונגו השונות מאז אמצע שנות ה-90. משם, יצאו אנשיו לפעולות נגד בני ההוטו שפעלו באזור. על פי דיווחים שונים, זכה נקונדה לתמיכת ממשלת רואנדה.

בקונגו למודת הקרבות ביקשו למצוא פשרה שתביא לסיום התנגשויות הדמים במדינה. במהלך 2007, פתחו ביוזמה לשלב את כוחותיו של נקונדה בצבא הלאומי, אך יוזמה זו נכשלה – במקום למתן את אנשי המיליציה, הצליחו אלו לגייס אליהם חיילים מצבא קונגו על יחידותיהם. בקיץ 2007 כבר הגדירו שליחי האו"ם את נקונדה כ"איום הגדול ביותר על היציבות ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו", ודיווחו על כ-160,000 פליטים באזור [2].

בחודשים שלאחר מכן, איימו בקינשסה לנטרל את כוחותיו של נקונדה בכוח, אם לא יחדלו מפעילותם. מספטמבר 2007 ועד סוף השנה, נרשמו לסירוגין קרבות וניסיונות הידברות בין הצדדים. באוקטובר, התקרב מספר הפליטים ל-

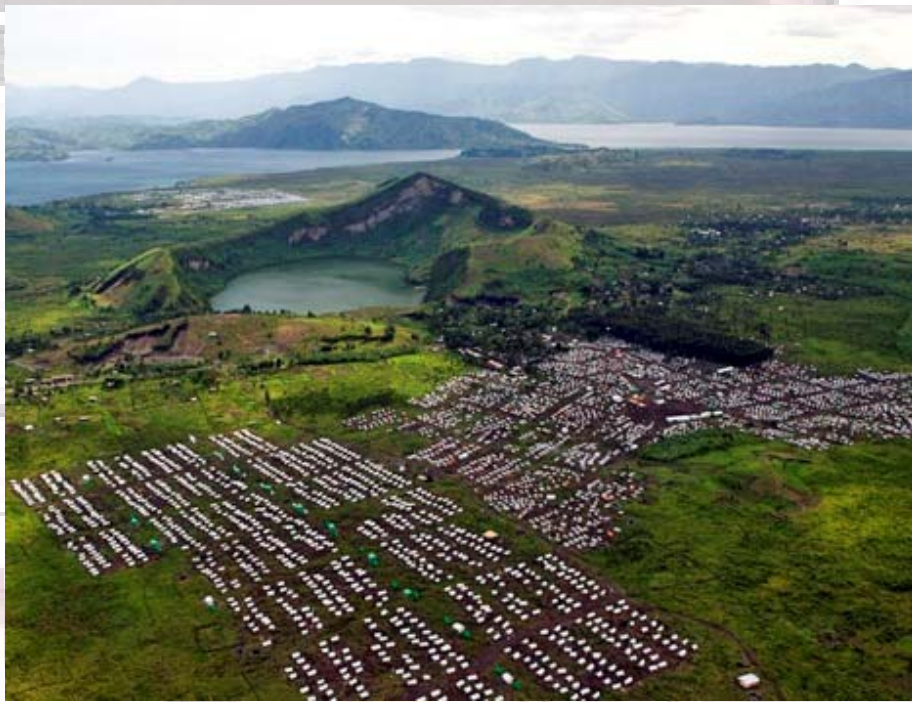
האיבה ההיסטורית בין בני שבט ההוטו ובני שבט הטוטסי ברואנדה, תולדה של הפרדה גזעית שביצע השלטון הקולוניאלי הבלגי, גרמה למאות אלפי הרוגים במרוצת השנים. באפריל 1994, החלה ההתפרצות האלימה והאכזרית מכולן. באו"ם הכירו במתרחש רק כעבור חודש, אך מועצת הביטחון הוסיפה להתנהל בעצלתיים. בשלב זה, על פי הערכות השונות, כבר נרצחו במדינה כחצי מיליון בני אדם.

בחודשים שלאחר הטבח, במה שנחשב לאחד ממבצעי הסיוע הבינלאומיים השנויים ביותר במחלוקת, הגישו מדינות רבות סיוע הומניטארי לפליטים בני ההוטו שהתרכזו בעיקר מחנות במזרח זאיר (כיום הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו). במהרה התברר כי רבים מאלו שזכו לסיוע היו שותפים לביצוע מעשי הטבח.

מי שבחר להעלים עין במודע מנוכחותם של פושעי ההוטו היה נשיא זאיר, מובוטו. בנובמבר 1996 קראו שלטונות זאיר דווקא לבני הטוטסי לעזוב. בתגובה, כינס מנהיג האופוזיציה, לורן קבילה, תומכים מרואנדה, מאוגנדה ואף מצבא זאיר המקומי. ביחד, הם פנו לכיוון הבירה קינשסה, במהלך שכונה מאוחר יותר "מלחמת קונגו הראשונה". כשהצליחו להגיע אליה במאי 1997, נמלט מובוטו מהמדינה וקבילה הפך לנשיא החדש.

קבילה, תלמידם המוצהר של מרקס ומאו, ניסה לאחד מחדש את המדינה תוך שימוש בכוח. בעלי בריתו, שסייעו לו זה מקרוב לתפוס את השלטון ניצבו בפני רודן חדש, שלא התכוון למלא את הבטחותיו להעניק להם אוטונומיה במדינה. באוגוסט 1998, סילק קבילה את כל בני הטוטסי מממשלתו והורה לכוחות הזרים לצאת לאלתר מקונגו. אירוע זה היה אות הפתיחה למלחמת קונגו השנייה.

המלחמה נמשכה חמש שנים והיו מעורבים בה שמונה מדינות ועשרות ארגוני גרילה. במהלך המלחמה מתו כמעט 4 מיליון בני אדם, מרביתם מרעב

מחנה פליטים ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו. צילום: MONUC

בתוך העיר התחולל תוהו ובוהו מפחד הבאות. עשרות אלפים נסו על נפשם, וחיילי צבא קונגו שנותרו באזור החלו לבזוז מכל הבא ליד במקום לנסות ולהרגיע את המצב. ב-29 בחודש הכריזו אנשיו של נקונדה על הפסקת-אש של ארבעה ימים על מנת לאפשר לאלו החפצים בכך לצאת את העיר. מספרם של אלו שעזבו את בתיהם כתוצאה מהתפרצות האלימות בגומא וסביבותיה, נאמד בכ-200,000.

מועצת הביטחון, שמאז רצח העם ברואנדה ספגה ביקורת רבה על התייחסותה לנעשה באזור, מיהרה להתכנס ודרשה מהמיליציה לסגת. עם זאת, להחלטת המועצה לא נלוו אמצעי אכיפה או ענישה כלשהם. בקונגו והסביבה מוצבים כ-17,000 חיילי או"ם, הכוח הגדול ביותר מבין משימות האו"ם בעולם. מפקדי הכוחות התחייבו לפעול בכל האמצעים על מנת למנוע נפילה של העיר בידי המיליציה [5].

נקונדה, שהציב את אנשיו בעמדות מפתח מסביב לעיר, מחזיק אותה למעשה כבת ערוכה לשם ניהול מו"מ עם הממשלה. בין דרישותיו הנוכחיות של נקונדה – נתח מעסקאות מכירת מחצבים מהאזורים שבשליטתו בסין, ופירוק מיליציות ההוטו הפועלת בסמוך לאזורי שליטתו של נקונדה [6]. נקונדה מאשים את הממשלה בקינשה בסיוע למיליצית ההוטו, בזמן שבקינשה מאשימים את רואנדה בסיוע למיליציה של נקונדה.

על אף ההיסטוריה של המאבקים האתניים, נראה כי המלחמה במזרח קונגו, כמו המלחמות הקודמות באזור בעשר השנים האחרונות, מתודלקת בעיקר בשל העובדה כי מדובר באזור בעל אוצרות טבע רבים, ביניהם נפט ויהלומים. נשיא רואנדה, פול קיגאמי, מואשם על ידי רבים כי תמיכתו בנקונדה ובמנהיג מיליציה נוסף, ז'אן בוסקו נטאגנדה, מיועדת לאפשר לארצו גישה למחצבים הרבים, מתוך תקווה להפוך את המחוזות העשירים למחוזות חסות של רואנדה. הקישור האתני הנלווה למאבק במזרח קונגו, כך על פי מבקריו של קיגאמי, הוא כיסוי ציני ותו לא לפעילותם של הרואנדים.

מאידך גיסא, ממשלתו של ג'וזף קבילה, שנבחר ביולי 2006 לתפקיד הנשיא בבחירות שנוטרו על ידי משקיפים בינלאומיים, זוכה לציונים נמוכים ביותר בתחום הממשל התקין. אינפלציה משתוללת ומחסור חמור במזון לצד שחיתויות אחרות מכעיסים את אויביו של קבילה, הסבורים כי הנפגעים מבעיות אלה הם כל אלו שאינם משתייך לשבטו של קבילה.

בתוך העיר התחולל תוהו ובוהו מפחד הבאות. עשרות אלפים נסו על נפשם, וחיילי צבא קונגו שנותרו באזור החלו לבזוז מכל הבא ליד במקום לנסות ולהרגיע את המצב. מספרם של אלו שעזבו את בתיהם כתוצאה מהתפרצות האלימות בגומא וסביבותיה, נאמד בכ-200,000.

קבילה, שהיה בעבר בן בריתם של הטוטסי, הוא ממוצא אתני של הלופה, אחת מארבע הקבוצות האתניות הגדולות ביותר בקונגו, מדינה הנחלקת בין 214 קבוצות אתניות שונות. הוא מואשם תדיר כי הוא נוהג לקרב את בני עמו, על חשבון של קבוצות אחרות. באזור מזרח קונגו, בעיקר במחוזות קטנגה, דרום איוו וצפון איוו, יש לכך משמעות חשובה, לנוכח העובדה כי ישנם בני טוטסי רבים החיים במחוזות הגובלים ברואנדה המונהגת על ידי קיגאמי בן הטוטסי.

זוכרים את רואנדה

התמונות של עשרות אלפי פליטים נוהרים מבתיהם אל עבר יעד בלתי נודע, מזכירות מראות קשים מהעבר הלא רחוק. כישלונה של הקהילה הבינלאומית בהפסקת רצח העם ברואנדה היה לסמל של אי-הנכונות המערבית לפעול באזורים שאינם בעלי חשיבות אסטרטגית. נוכח הדיווחים על מתיחות מחודשת בין הטוטסי להוטו, נזעקים הפעם בקהילה הבינלאומית, בעיקר האירופית, על מנת למנוע מהעניינים לצאת מכלל שליטה.

קבילה, שהיה בעבר בן בריתם של הטוטסי, הוא ממוצא אתני של הלופה, אחת מארבע הקבוצות האתניות הגדולות ביותר בקונגו, מדינה הנחלקת בין 214 קבוצות אתניות שונות. הוא מואשם תדיר כי הוא נוהג לקרב את בני עמו, על חשבון של קבוצות אחרות. באזור מזרח קונגו, בעיקר במחוזות קטנגה, דרום איוו וצפון איוו, יש לכך משמעות חשובה, לנוכח העובדה כי ישנם בני טוטסי רבים החיים במחוזות הגובלים ברואנדה המונהגת על ידי קיגאמי בן הטוטסי.

את מקומן של מעצמות המערב בקונגו החליפה זה מכבר שחקנית חדשה – סין, המחזיקה כיום בבעלות על זכויות כרייה רבים במזרח קונגו. הסינים היום גם

ראש ממשלת בריטניה, גורדון בראון, הכריז כי העולם "אינו יכול להרשות השמדת עם בקונגו" [7]. שרי החוץ של

3. "45,000 people die a month in Congo", China Daily, 23/01/2008

4. Lydia Polgreen, "Congo Agrees to Peace Deal With Rebels", New York Times, 22/01/2008

5. Catherine Philp, "UN peacekeepers braced for full-scale war in central Africa", The Times, 30/10/2008

6. Sarah Childress and Casandra Vinograd, "Rwandan Genocide Echoes in Congo Rebel's War", The Wall Street Journal, 31/10/2008

7. "We Can't Allow A Congo Genocide", Sky News, 02/11/2008

כוח האו"ם ביחד עם כוחות נאמנים לממשלת קונגו. צילום: MONUC

מועצת הביטחון, שמאז רצח העם ברואנדה ספגה ביקורת רבה על התייחסותה לנעשה באזור, מיהרה להתכנס ודרשה מהמיליציה לסגת. בקונגו והסביבה מוצבים כ-17,000 חיילי או"ם, הכוח הגדול ביותר מבין משימות האו"ם בעולם. מפקדי הכוחות התחייבו לפעול בכל האמצעים על מנת למנוע נפילה של העיר בידי המיליציה.

דמוקרטיים תקינים, דרושה עבור המדינה השסועה ולמודת האסונות הזו. אין ספק כי אין ביכולתם של הקונגולזים להשתקם בכוחות עצמם, לנוכח הגיוון האתני במדינה ועושר המחצבים המעורר את עיניהם של רבים. הפסקת הקרבות לבדה רק תדחה את ההתפרצות למועד אחר. קונגו, מסכימים כולם, זקוקה לפתרון נרחב יותר.

בעיה נוספת עבור קונגו היא העובדה כי שתי המדינות החזקות באפריקה השחורה – דרום אפריקה וניגריה, אשר תיווכו בעבר וסייעו להפסקת האש ב-2003, מצויות כיום במערבולת פוליטית פנימית ומתקשות כעת להתערב ולסייע למדינות אפריקניות אחרות. אם שרי החוץ של האיחוד האירופי, הסינים, האפריקנים או כל מי שהוא בעל מהלכים והשפעה בקונגו, לא יפעלו או יפעלו וייכשלו בניסיונות התיווך שלהם במזרח קונגו, עומד חבל הארץ האומלל הזה בפני אסון חדש בממדים עצומים.

הערות

1. עוד על השמדת העם ברואנדה והמלחמות בקונגו, במאמר "אפריקה מתחדשת" בגיליון אוקטובר 2007 של סיקור ממוקד.

2. "Rogue general threatens DR Congo peace", BBC News, 24/07/2007

הראשונים להקים רשת של מסילות ברזל ותשתיות אחרות כדי להוליך את המחצבים הרבים ממזרח קונגו אל נמל מאטאדי באוקיאנוס האטלנטי.

הסינים, המעוניינים להמשיך ליהנות מהגישה למחצבים האדירים, מקפידים על יחסים טובים עם הנשיא קבילה. הם עשויים להקשות מעורבות בינלאומית במשבר, כפי שכבר מנעו בזימבבוואה ובבורמה, ובמידה מסוימת גם בסודן. כחלק מהמדיניות שלהם באפריקה, מעניקים הסינים גיבוי מדיני בתמורה למסחר במחצבים, וללא תנאים כלשהם הנוגעים לזכויות אדם וכדומה.

מן העבר השני, נשיא רואנדה קיגאמי, הנהנה מאמפתיה מערבית כמי שעצר בעצמו את רצח העם ברואנדה ללא סיוע זר, יודע כי במערב המחפש למרק את מצפונו לנוכח הטבח בטוטסי ב-1994, לא ימחרו להאשימו בליבוי או במעורבות פעילה בקרבות. אולם הזירה הקונגולזית, שבעבר שאבה לתוכה מדינות וארגונים רבים, עשויה לשוב ולהיות למגרש המשחקים של המעצמות הגדולות במלחמה הקרה השנייה, כפי שהייתה במהלך המלחמה הקרה הראשונה.

התרופה המוצעת למדינות אפריקה, הכוללת הצבת תנאים נוקשים לסיוע כגון הקמתו של ממשל תקין, בניית תשתיות ואזרחיות ושמירה על תהליכים

באווירה נינוחה

ענו על 20 השאלות שלפניכם. התשובות – בעמוד הבא

1. מהו מקור השם "וול-סטריט"?
2. מהי המנייה הנסחרת היקרה ביותר בוול-סטריט?
3. מהי הבורסה הקטנה ביותר בעולם, במונחים של מספר המניות הנסחרות בה?
4. ב-15 בחודש זה יתכנסו מנהיגי ה-G-20 בושינגטון על מנת לדון בדרכים להתמודד עם המשבר.
מיהן המדינות החברות בקבוצה זו?
5. כשהוצג ב-26 במאי 1896, היווה מדד הדאו-ג'ונס ממוצע של 12 מניות מתעשיות המפתח במשק.
מבין אלו, מיהי החברה היחידה שעודנה פעילה?
6. מתי הוקמה הבורסה הראשונה בארה"ב ואיפה?
7. ומתי הוקמה הבורסה בתל אביב?
8. מהו המטבע הלאומי היקר ביותר בעולם?
9. מתי צנח מדד הדאו-ג'ונס בשיעור החד ביותר, באחוזים?
10. ומתי הוא צנח בשיעור החד ביותר בנקודות?
11. לבסוף, מתי עלה הדאו-ג'ונס בשיעור החד ביותר, בנקודות?
12. מה הייתה ועידת טהרן?
13. מי היה הנשיא האמריקני הראשון שפנה לאומה בנאום טלוויזיוני מהבית הלבן?
14. על פי תחזית האו"ם, מי תהיה ב-2050 המדינה הרביעית המאוכלסת ביותר בעולם, אחרי הודו, סין וארה"ב?
15. איזו מדינה לא התקבלה לנאט"ו בגלל שמה?
16. מי היו החמישה זרים היחידים שקיבלו את עיטור הניצחון הסובייטי, העיטור הצבאי הגבוה ביותר בברה"מ?
17. מהי העיר המאוכלסת ביותר באפריקה?
18. מי הייתה "כנופיית הארבעה"?
19. מאז הוקם הסנאט האמריקני, כיהנו בו 1789 חברים. כמה מהם היו נשים?
20. מהו שמה הנוכחי של באסוטולנד?

תשובות לשאלות טריוויה

1. במאה ה-17, היווה הרחוב את גבולה הצפוני של המושבה ההולנדית ניו-אמסטרדם. ב-1652 בנו המתיישבים במקום חומה שהגנה עליהם מהתקפות אינדיאנים ומתיישבים אירופים אחרים.
2. ברקשייר התאווי, חברת ההחזקות של וורן באפט. ב-31 באוקטובר הגיע שוויה ל-\$115,490 למניה.
3. דואלה (DEX), הבורסה לניירות ערך של קמרון, שהוקמה בדצמבר 2001. עד לאחרונה נסחרה בה רק מניה אחת, של חברה מקומית בתחום המינרלים. במאי השנה הצטרפה למסחר חברה חקלאית מקומית.
4. חברות ה-G8 (ארה"ב, יפן, גרמניה, בריטניה, צרפת, איטליה, קנדה ורוסיה), האיחוד האירופי, סין, הודו, אוסטרליה, אינדונזיה, ארגנטינה, ברזיל, דרום אפריקה, דרום קוריאה, טורקיה, מכסיקו וערב הסעודית.
5. ג'ורג' אלקטריק.
6. 1790, בפילדלפיה. הבורסה בניו-יורק הוקמה שנתיים לאחר מכן.
7. 1953. קדמה לה לשכת החליפין לניירות ערך שפעלה מ-1935.
8. דינר כוויית. ב-1 בנובמבר 2008 שערו היה שווה ל-3.7 דולר אמריקני, או 13.6 ש"ח.
9. ב-19 באוקטובר 1987, צנח הדאו-ג'ונס ב-22.6%. יום זה נודע מאז כ"יום שני השחור".
10. ב-29 בספטמבר 2008 צנח המדד ב-777.68 נקודות. 7 מתוך 12 הימים עם שיעורי הצניחה הגבוהים ביותר בנקודות התרחשו בין ה-15 לספטמבר ל-22 באוקטובר 2008.
11. ב-13 באוקטובר 2008, זינק המדד ב-936.42 נקודות (11.08%). 5 מתוך 10 הימים עם שיעורי העלייה הגבוהים ביותר בנקודות התרחשו בין ה-18 בספטמבר ל-28 באוקטובר 2008.
12. ועידה שכוונסה ב-28 בנובמבר 1943, בה השתתפו נשיאי ארה"ב, ברה"מ ובריטניה. בוועידה סוכם על פתיחת חזית שנייה באירופה. כעבור שבעה חודשים, פלשו בנות הברית לנורמנדי.
13. הארי טרומן, ב-5 באוקטובר 1947. עם זאת, טרומן לא היה הנשיא הראשון שצולם לטלוויזיה – פרנקלין דלאנו רוזוולט הקדים אותו ב-8 שנים.
14. פקיסטן. על פי התחזית, יתגוררו בשטחה באמצע המאה 344 מיליון בני אדם, כ-50 מיליון פחות מארה"ב שבמקום השלישי.
15. מקדוניה. נוכח סכסוך עם יוון על השם, הטילה זו האחרונה וטו על צירופה של מקדוניה לברית הצפון-אטלנטית.
16. אייזנהאואר, מונטגומרי, טיטו, מרשל פולין זימירסקי ומלך רומניה מיכאי הראשון.
17. לאגוס אשר בניגריה. בעיר מתגוררים 8.7 מיליון בני אדם. בקהיר, השנייה, מתגוררים 7.7 מיליון.
18. כינוי לארבעת מנהיגי המפלגה הקומוניסטית בסין שנעצרו והודחו לאחר מותו של מאו ב-1976. הארבעה היו אלמנתו ושלושה מעוזריו.
19. 35. ערב בחירות 2008, מכהנות בסנאט האמריקני 16 נשים (מתוך מאה חברים).
20. לסוטו. היא שינתה את שמה לאחר שזכתה לעצמאות מבריטניה.